

ПРОФЕСОР ВАЛЕР'ЯН ЛІГІН

---

175 років з дня народження

Упорядники: Самодурова В., Купріянова Н., Мазур Г.

ПАМ'ЯТІ ВИДАТНІЙ ОСОБИСТОСТІ

Ми живемо в оточенні історій – людей, будинків, вулиць. Усе має пам'ять і вона постійно говорить з нами.

Є місця більш чи менш нею наповнені, іноді середовище насичено так, що не вдається ігнорувати минуле, воно проглядається з усіх боків.

Варто нагадувати самим собі, яким був шлях кожного, хто жив і творив на користь людства, виховувати у собі вдячність та усвідомлювати цінність їх праці.

Одеський університет став центром зосередження інтелектуальної культури. Протягом більше 150 років він зосереджував у собі людей, світлий розум яких призвів до зрушень, що стали відкриттями у науці і зіграли велику роль у становленні та розвитку того знання, яким ми маємо змогу користуватися сьогодні.

Його стіни чули звучання багатьох великих імен. Кожен період знаменувався розквітом тієї чи іншої науки. Неможливо знати усіх, хто був так чи інакше, більшою чи меншою мірою причетним до усіх продуктивних змін. Вклад кожного – безцінний. Але тих, хто залишив по собі нерозвідані раніше шляхи науки, десятки друкованих праць та викроїв місце в серцях кількох сотень людей, час від часу необхідно вшановувати своєю увагою.

Таким був Валер'ян Лігін – людина, чия різнобічна діяльність, цілковита відданість своїй справі залишили глибокий слід в історії університету, науки, Одеси та її жителів.

ЛІГІН ВАЛЕР'ЯН МИКОЛАЙОВИЧ

МАТЕМАТИК ТА МЕХАНІК, ДОКТОР ПРИКЛАДНОЇ
МАТЕМАТИКИ, ПРОФЕСОР УНІВЕРСИТЕТУ.
ТАЄМНИЙ РАДНИК, МІСЬКИЙ ГОЛОВА

«Високоосвічений керівник, що відрізнявся у вищій ступені привітним характером, сповнений, до того ж, добросердечності, Валер'ян Миколайович володів іще рідкісним даром – вмінням спрямовувати діяльність згрупованих довкола нього різноманітних персон для досягнення однієї спільної мети».

П. С. Шестериков

ЧАСТИНА I

БІОГРАФІЯ

КАРЛСРУЕ

1871

Був відправлений у відрядження від університету на два роки для подальших занять із механіки. Працював під керівництвом відомого вченого М. Шаля.

ОДЕСА

1851

Розпочинає навчання у Рішельєвському ліцеї. У 1865 р., після відкриття Новоросійського університету, був зарахований на математичний відділ фізико-математичного факультету. Закінчив фізико-математичний факультет університету (19 серпня 1869 р.) із золотою медаллю за твір «Про тяжіння еліпсоїдів» та зі ступенем кандидата математичних наук.

САНКТ-ПЕТЕРБУРГ

1846

Народився 7 серпня (26 липня по ст. ст.) 1846 р. у Петербурзі
У віці 5-ти років переїхав разом з матір'ю до Одеси

ВАРШАВСЬКИЙ УЧБОВИЙ

ОКРУГ

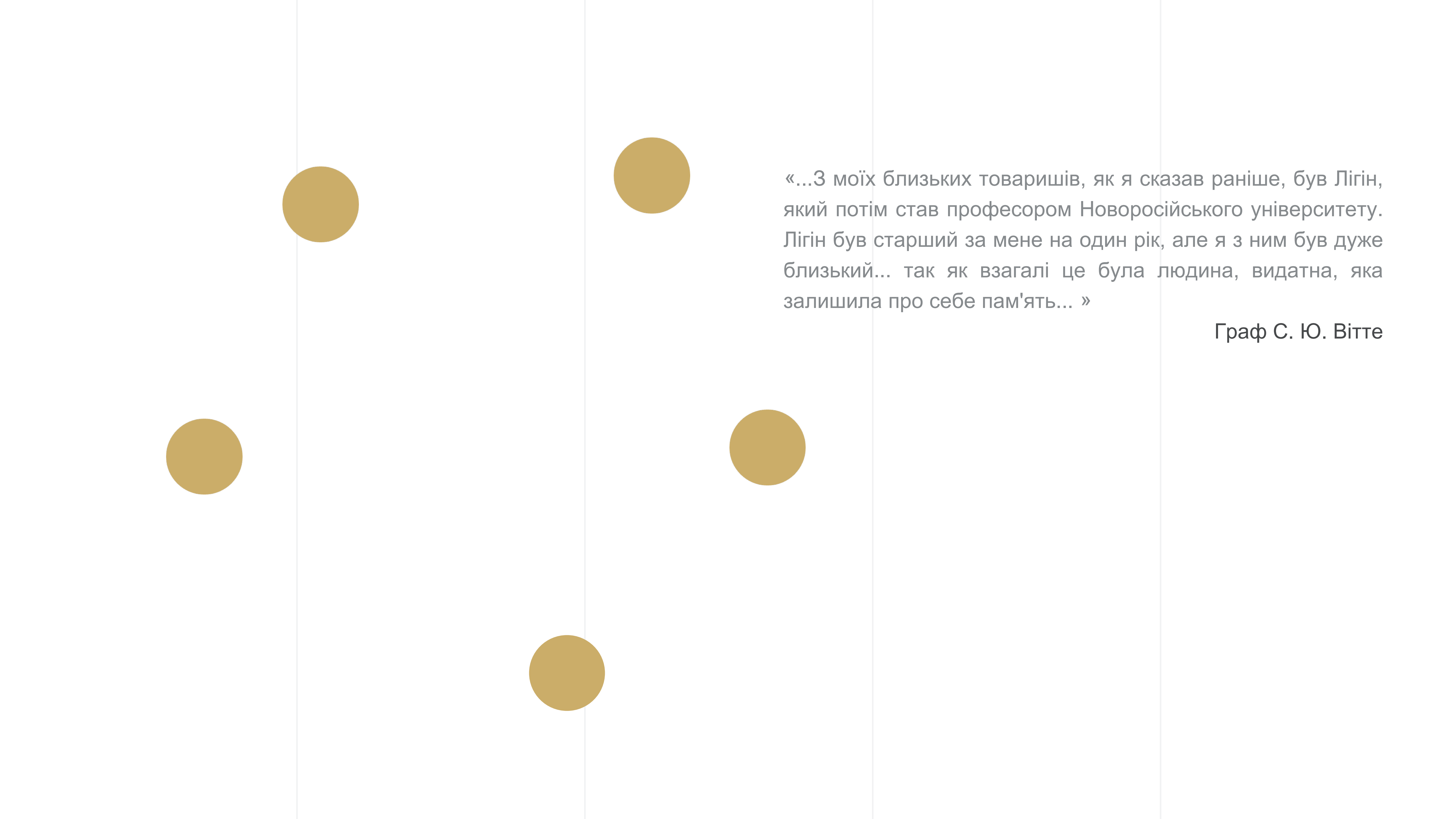
1897

Був призначений піклувальником округу, займав цю посаду протягом трьох років.

НАУКОВА ТА ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ. ОДЕСА

Поєднує викладацьку та адміністративну діяльність в університеті (займає з 1879 р. посаду професора, з 1884 р. – декана фізико-математичного факультету. У 1889 р. В. М. Лігіна обрали помічником міського голови, і у зв'язку з цим він відмовився від посади декана.

З 1895 р. В. Лігін – заслужений професор Новоросійського університету. У цьому ж році його обрали на посаду міського голови замість Г. Г. Маразлі, який відмовився від служби.

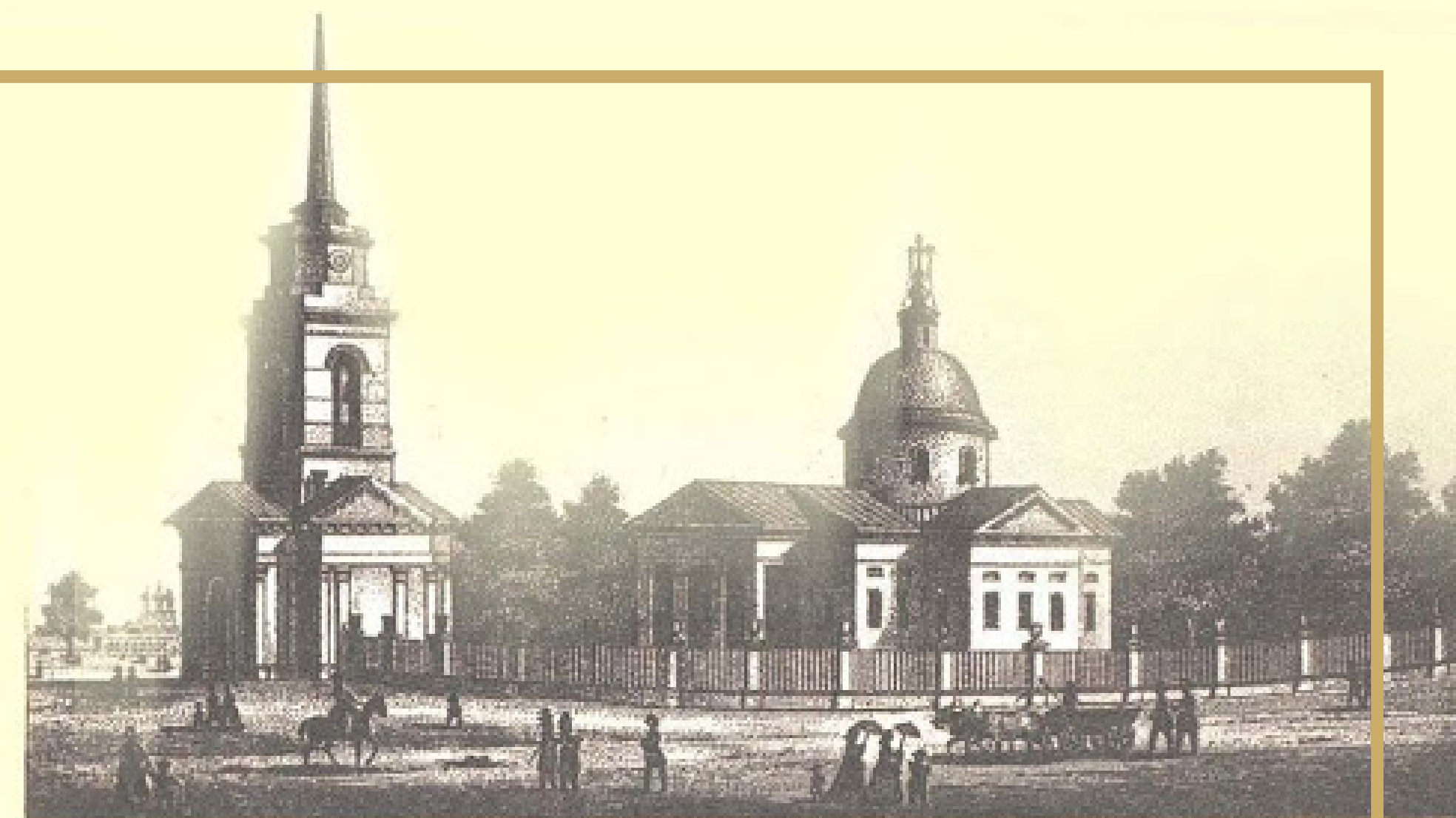

«...З моїх близьких товаришів, як я сказав раніше, був Лігін, який потім став професором Новоросійського університету. Лігін був старший за мене на один рік, але я з ним був дуже близький... так як взагалі це була людина, видатна, яка залишила про себе пам'ять... »

Граф С. Ю. Вітте

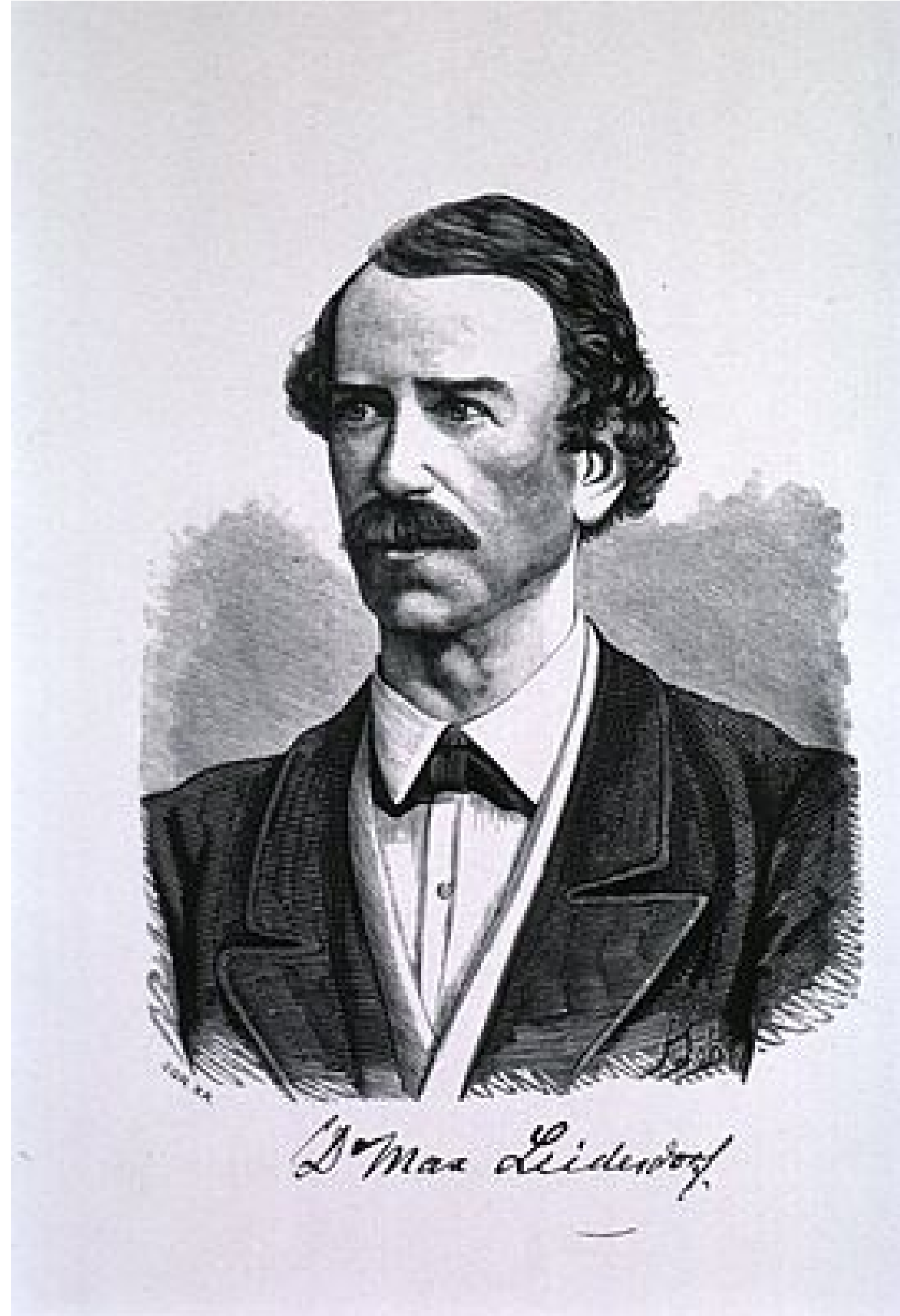
За документами В. Лігін значився «міщанином Козловим». Мати його, нещодавно фрейліна імператриці Олександри Федорівні на прізвище Козлова, переїхала до Одеси, де оселилася на околиці міста, недалеко від Свято-Михайлівського монастиря, ведучи майже чернече життя. «... Мати його присвятила, можна сказати, все життя своє йому і Михайлівському монастирю. Він навчався все з тим же прізвищем Козлов, але при випуску отримав документи на ім'я Лігина. Якщо прочитати слово Лігин навпаки, вийде «nihil», «нічий» (лат.)»

Граф С. Ю. Вітте

Михайловскій Монастырь

Michaelis-Kirche.

Батько Лігіна Максиміліан Лейдесдорф (1819-1889) в 1840-х рр. переїхав до Росії. Відкрив в Санкт-Петербурзі першу приватну лікарню для душевнохворих; вона потім перейшла в інші руки. Повернувшись до Відня, Лейдесдорф у 1864 р. був призначений екстраординарним професором по кафедрі психіатрії у Віденський університет. Потім став директором клініки нервових і психічних хвороб. В. М Лігін визнавав його своїм батьком, а той визнавав В. М. Лігіна своїм сином.

Численні деталі з біографії В. М. Лігіна почерпнуті з книги одного із однокурсників по Рішельєвському ліцею і Новоросійському університету С. Ю. Вітте «Спогади».

ГРАФЪ С. Ю. ВИТТЕ

ВОСПОМИНАНІЯ

ЦАРСТВОВАНИЕ НИКОЛАЯ II

ТОМЪ II

Издание второе

1 9 2 2

КНИГОИЗДАТЕЛЬСТВО «СЛОВО»

«Нинішній товариш міського голови Валеріан Миколайович Лігін визнається в Одесі найбільш привабливим зразковим діячем. В якості голови ради училища В'ячеслав Миколайович в короткий час досяг в справі народної освіти найблискучіших результатів: число народних шкіл при ньому майже подвоїлося. За проектом його міське жіноче училище перетворено в професійне; побудовано 10 училищних будівель в пам'ять 10-річчя царювання імператора Олександра III. Ним же споруджено будинок 2-ої жіночої гімназії, ремісничого училища»

Граф С. Ю. Вітте

В. М. Лігин був одружений на представниці одеської грецької купецької сім'ї Єлизаветі Єгорівні Парпутті. Ухвалою Херсонського дворянського депутатського зібрання від 18 березня 1888 р. він був внесений разом із дружиною і дітьми Валеріаном, Марією і Сергієм в третю частину дворянської родової книги (затверджені в спадковому дворянстві Указом Сенату від 5 серпня 1888 р.) Герб роду Лігіна був внесений в частину 15 «Спільного гербовника дворянських родів Всеросійської Імперії».

Одесса. Большой Фонтанъ.
Театръ м-ме Лигіной.

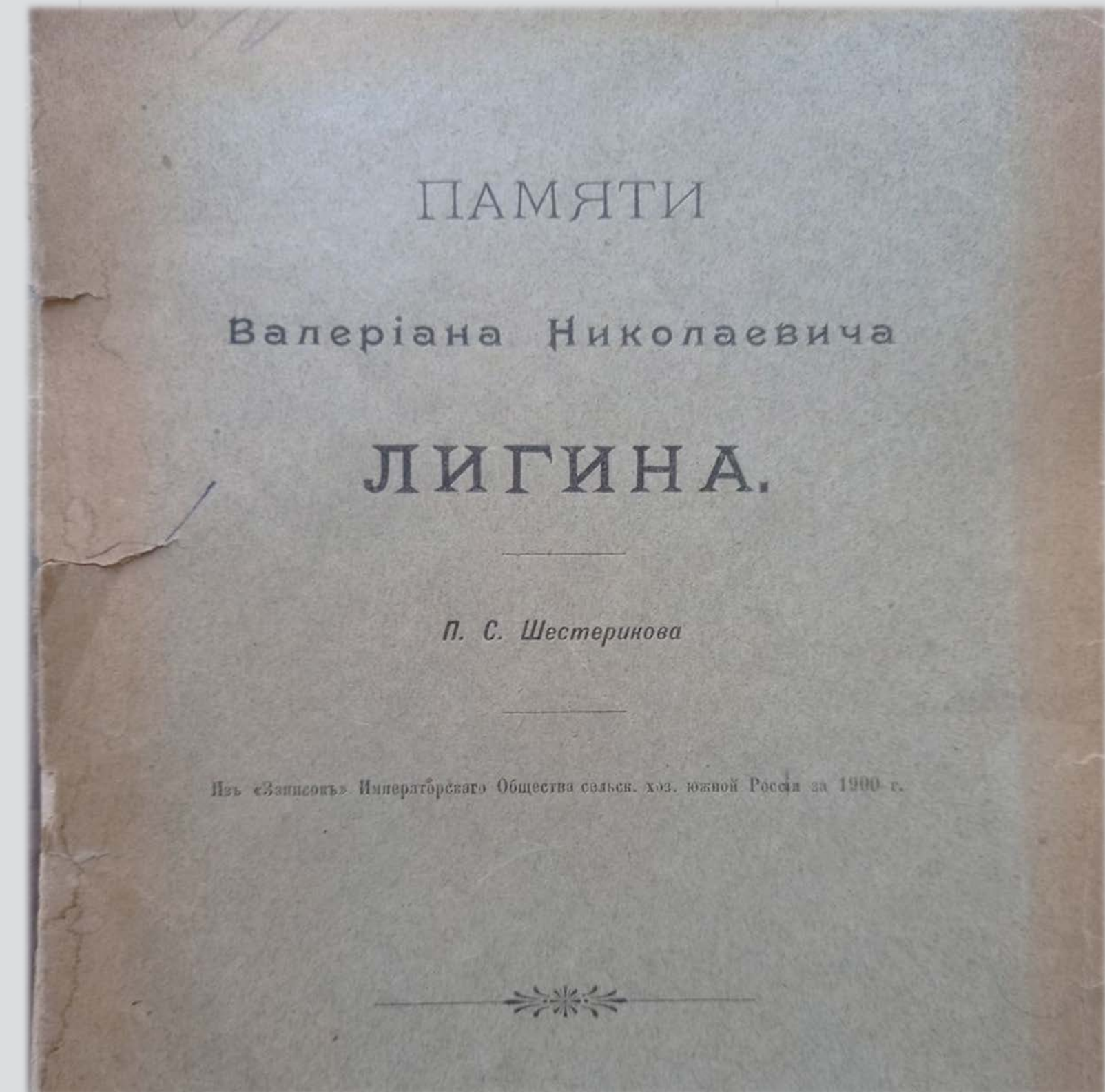
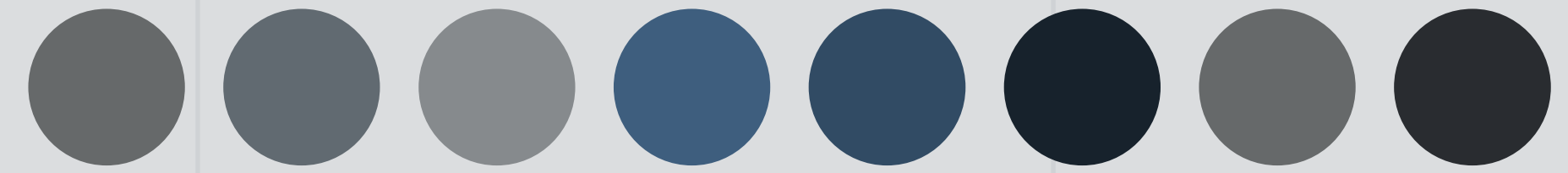

Проживав в Одесі на вул. Княжій, 2 (1888 р.), у Воронцовському провулку, 8 (1892 р.). Володів придбаним маєтком (дачею) в 29 десятин з двома кам'яними будинками в околицях Одеси, на 16-й станції Великого Фонтану. Вдова колишнього міського голови збудувала у 1905 р. там відомий театр Лігіної, який згодом перетворився у кінотеатр «Золотий берег». Нещодавно, на жаль, він канув у вічність під натиском багатоповерхової забудови.

Похований Валер'ян Лігін на Старому християнському кладовищі в Одесі, що було зруйновано з приходом радянської влади і на місці якого нині знаходиться Преображенський парк.

**Могила В. М. Лігіна на
Першому Християнському кладовище.
Фото 1900 р.**

«...более уместно ограничиться беглым очерком, чем пройти безмолвно мимо свежей могилы такого неутомимого труженика, каким всегда был Валериан Николаевич. Да укрепится на веки память в наших сердцах».

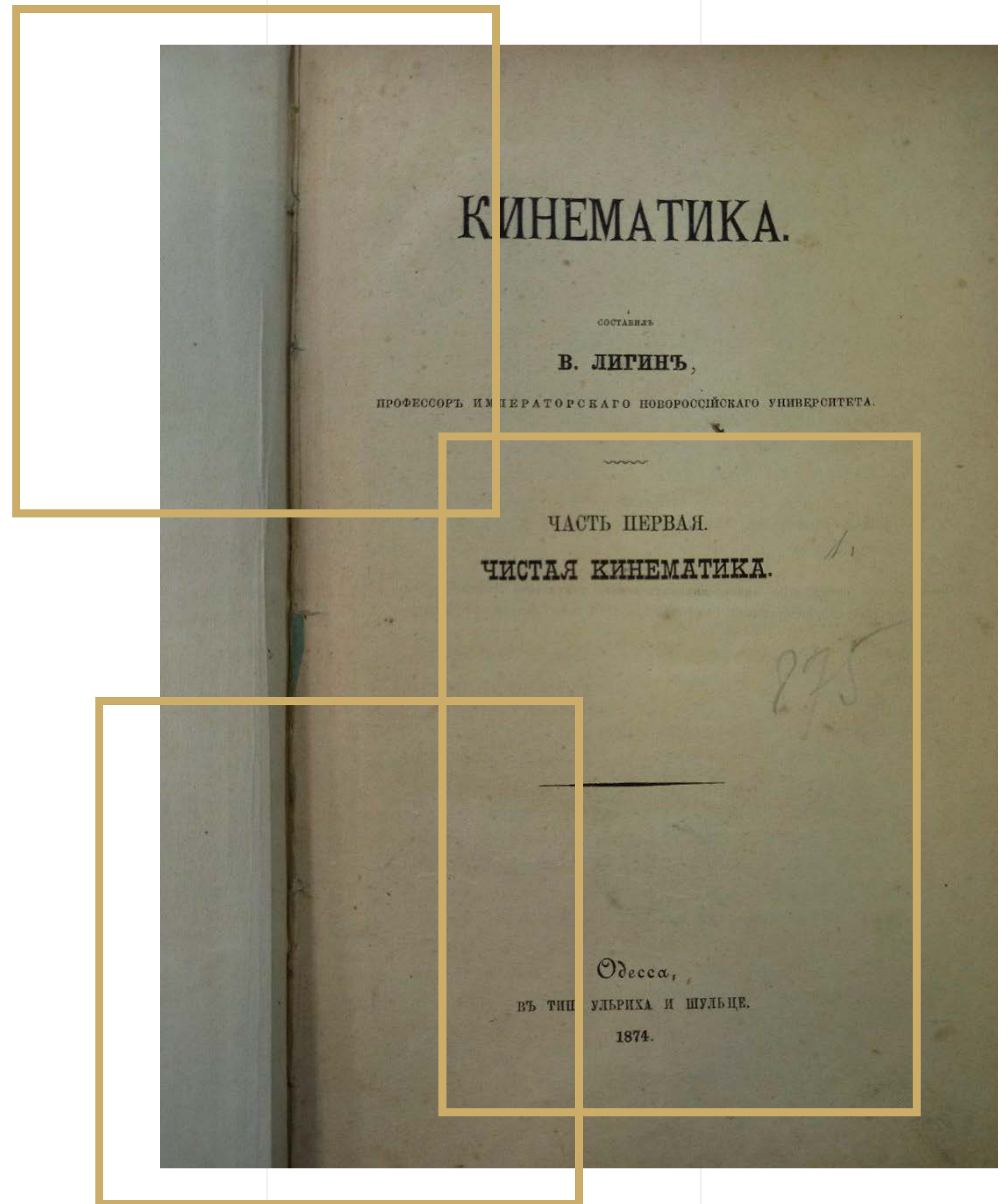
НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

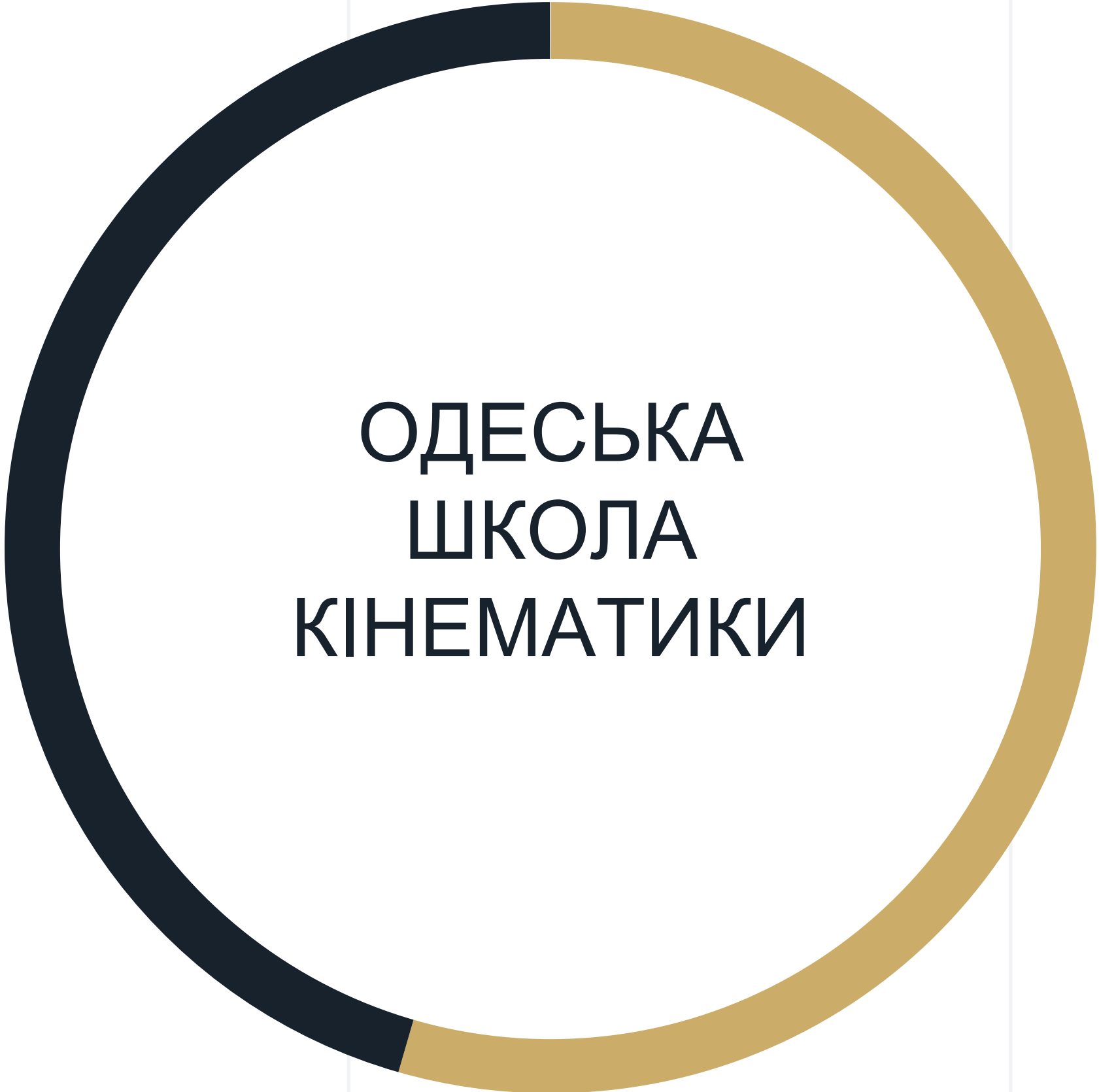
У 1869-1870 рр. В. М. Лігін вивчав практичну механіку в Цюрихському політехнікумі та у Парижі у проф. М. Шаля. Повернувшись до Одеси в 1872 р., захистив магістерську дисертацію «Геометрична теорія абсолютного руху незмінної системи» і почав працювати на кафедрі прикладної математики Новоросійського університету. Робота викликала суперечки, тому її відправили професору Шалю в Париж. Шаль відповів, що за таку прекрасну роботу зробив би Лігіна доктором механіки, минаючи звання наукового ступеня магістра. Після такого відгуку факультет визнав Лігіна гідним ступеня магістра. Захистивши в Харкові дисертацію «Узагальнення деяких властивостей руху систем» на ступінь доктора механіки, він був затверджений професором Новоросійського університету.

РОЗВИТОК МЕХАНІКИ В УНІВЕРСИТЕТІ

Протягом 25-річної університетської діяльності Лігіним було прочитано курси з теоретичної та практичної механіки, теорії механізмів, гідравліку, теорію теплових машин, механічну теорію тепла. У 1873-1878 рр. він був секретарем факультету, з 1884 по 1889 рр. – деканом. Протягом 25 років читав лекції по всіх розділах теоретичної механіки, теорії механізмів, елементарної механіки, гідравліки та ін. Першим ввів в навчальну програму університету курс нарисної геометрії, обладнав кабінет механіки, ввів практичні та семінарські заняття з механіки.

Діяльність видатного механіка у формуванні напряму наукових досліджень і характеру викладання механіки в університеті була особливо плідною і прогресивною. Питання прикладної механіки почали займати провідне місце в дослідженнях одеських учених.

ОДЕСЬКА ШКОЛА КІНЕМАТИКИ

В. М. Лігін – один з професорів, відомий у свій час не тільки на батьківщині, але й далеко за її межами. Він був засновником і організатором Одеської школи механіки і першим викладачем прикладної механіки і Новоросійському університеті.

Багато послідовників цієї школи стали професорами та вченими, зокрема відомі І. М. Занчевський, Х. І. Гохман та Д. М. Зейлігер.

В своїх роботах вони використовували науковий доробок Лігіна та дали розвиток його ідеям.

Д. М. ЗЕЙЛІГЕР

Автор робіт з теоретичної механіки, комплексної геометрії лінійного простору. Розробив основи гвинтового обчислення, займався механікою подібно-змінної системи. Звертався до питань плоского руху і теорії гвинтів, виклав теорію дуальних чисел. Окремою монографією опублікував теорію лінійчатої геометрії з додатками до кінематики - на основі результатів, отриманих методом гвинтового обчислення.

І. М. ЗАНЧЕВСЬКИЙ

Основні роботи є викладом теорії гвинтів, котра дає просте та витончене рішення багатьох питань кінематики та статички. Одним із перших в Росії розпочав вводити векторні методи та теорію гвинтів у практику викладання в університеті. Теорію гвинтів і лінійних комплексів застосовував також до геометричного дослідження розподілу центральних осей сил і осей обертання.

Х. І. ГОХМАН

В своїй дисертації увів принципи класифікації кінематичних пар, розвинув ідеї в області теорії механізмів та функцій, що найменш відхиляються від нуля. Окрім робіт з механіки, Гохману належать оригінальні статті із нарисної геометрії та різних питань елементарної математики.

З 23 жовтня 1876 р. почало своє існування математичне відділення Новоросійського товариства дослідників природи. Створене професорами Новоросійського університету Н. А. Умовим, В. Н. Лігіним та С. П. Ярошенко, воно стало першим науковим математичним товариством в Україні та другим таким товариством в Російській імперії

Лейбман Э. Б. Математическое отделение Новороссийского общества естествоиспытателей (1876–1928) // Историко-математические исследования. – 1961. – Вып. 14. – С. 393–440.

1898 рік. На фото: Бернардацці, А. Г. Люікс, М. О. Депп, Г. М. Вольфензон, В. М. Лігін, О. Л. Радлов.

В. М. Лігін 15 років керував Одеським відділенням Російського технічного товариства (РТТ). Однією з форм його діяльності було поширення наукових знань – організація технічних навчальних закладів. У 1884 р. була організована Постійна комісія з технічної освіти, головою якої затвердили Валер'яна Миколайовича. Результат діяльності Комісії РТТ: у 1891 р. заснована Школа десятників будівельної справи, у 1898 р. стали функціонувати вечірні класи для робітників, к 1901 р. членами комісії піднімалося питання про організацію в Одесі електротехнічної школи.

Зал Одеського відділення Російського технічного товариства

Одеське відділення РТТ не було осторонь від питання вищої технічної освіти. Саме проф. В. М. Лігін наприкінці 90-х рр. XIX ст. підняв питання про відкриття в Одесі політехнічного інституту, яке з успіхом вирішилося у 1918 р.

Лигин В. Н. О лучших сортах роз, 1884.

О плодовых и декоративных породах, пригодных для разведения в окрестностях Одессы.

(Памяти А. И. Жеребко).

Н. Лигин, читанное в собрании 8 марта 1885 г.

...ия 1885 г. скончался, на 65 году своей жизни, ...ших садоводов южной России, член нашего ...ый *Ильич Жеребко*. Личней по образованию, ...ель и ...корастущих, и культурных растений, ...зданий садового пейзажа и энергической распро- ...их отраслей садоводства, покойный, вмѣстѣ ...дами обширнаго личного опыта, унесъ съ собою ...лий рядъ цѣнныхъ наблюдений надъ жизнью и ...ий въ ...ашихъ неблагоприятныхъ климатическихъ ...которыхъ онъ практиковалъ въ своихъ и чу- ...тчений нѣсколькихъ десятковъ лѣтъ. Мнѣ въ ...часто приходилось быть свидѣтелемъ его пло- ...тности принявъ на себя разбивку и устрой- ...Александръ Ильичъ постоянно дѣлился со мною ...опытно тью и давалъ мнѣ возможность на дѣ- ...сновательность его взглядовъ, рациональность ...вѣткость его выбора. Особенно отчетливо слож- ...тина породъ декоративныхъ и плодовыхъ де-

ДІЯЛЬНІСТЬ У РОСІЙСЬКОМУ ТОВАРИСТВІ САДІВНИЦТВА

Лігін не обмежував себе розробкою теорій з механіки. З 1884 р. розпочав свою роботу Одеський відділ Імператорського Російського Товариства садівництва. Лігіна одразу ж обрали помічником голови.

Будучи безпосередньо зацікавленим (оскільки мав власний сад), пропонував застосування наукових знань для справ ведення правильної садової культури, постачав з своїх колекцій книги та журнали із садівництва, давши таким чином початок обширної бібліотеки, сформованої згодом.

Розробив проект спеціальної школи садівництва, яку згодом було відкрито, і діяльність якої супроводжувалась безсумнівним успіхом.

Лигин В. Н. О плодовых и декоративных породах, пригодных для разведения в окрестностях Одессы, 1885.

О ЛУЧШИХЪ СОРТАХЪ РОЗЪ.

Сообщение В. Н. Лигина, читанное в Собранияхъ Одесскаго Отдѣла Императорскаго Російскаго Общества Садоводства 3-го Февраля и 9-го Ноября 1884 года.

Одно изъ первыхъ затруднений, съ которымъ встрѣчается любитель, желающій развести у себя ту или другую группу растений, составляетъ выборъ сортовъ. Въ зависимости отъ этого перваго шага, при одинаковыхъ затратахъ и уходѣ, могутъ быть достигнуты превосходные, посредственные или отрицательные результаты.

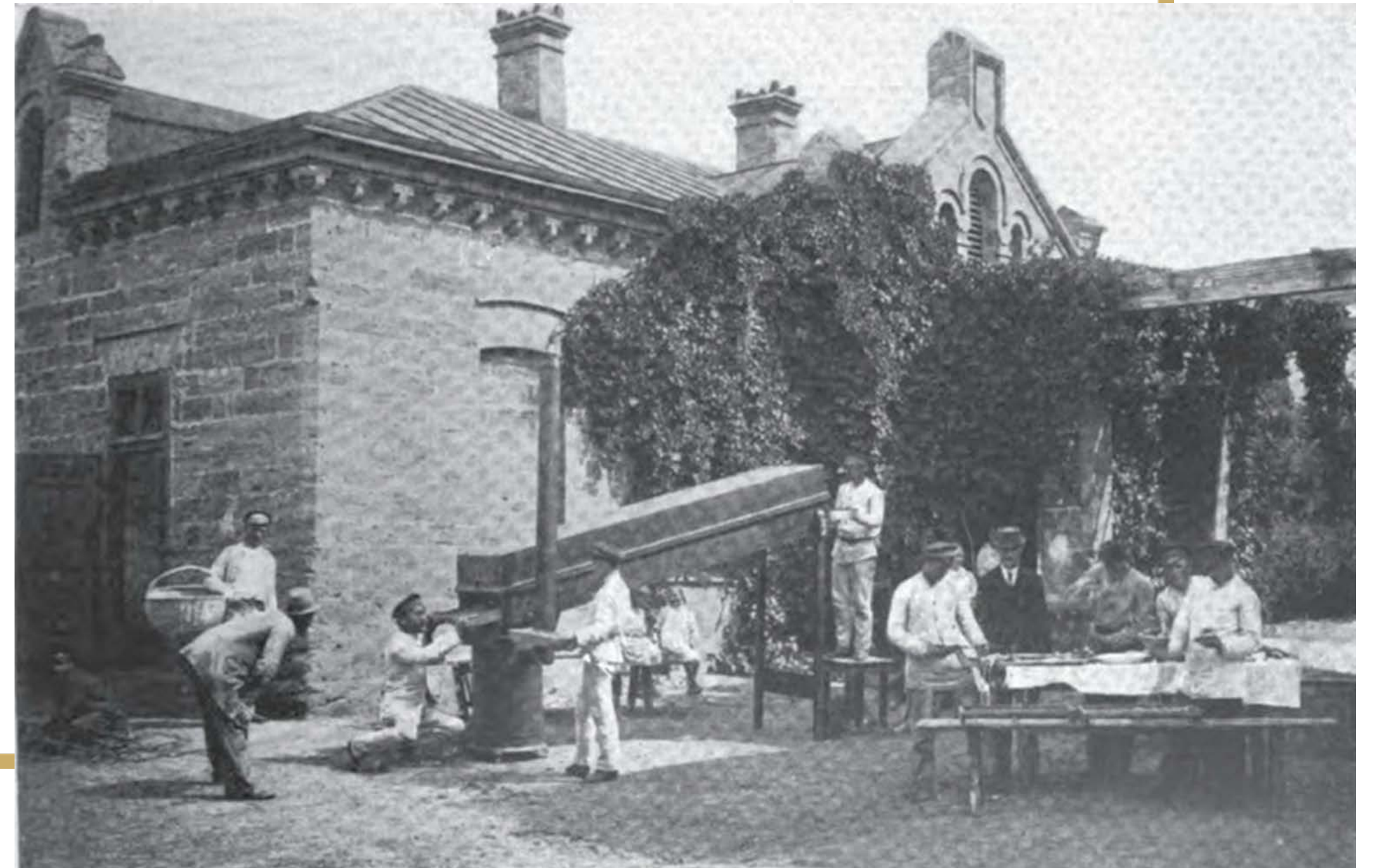
Положеніе любителя, конечно, тѣмъ затруднительнѣе, чѣмъ разводимый родъ растений содержитъ большее число разновидностей. Въ ряду декоративныхъ породъ, садовыя розы составляютъ чуть-ли не самую многочисленную семью, среди которой съ перваго раза можно совсѣмъ потеряться. Сортвъ розъ въ настоящее время нѣкоторые авторы насчитываютъ болѣе 5000. Есть, правда, основаніе считать эту цифру преувеличенной, такъ какъ полные списки (напримѣръ списокъ Nietner'a «Verzeichniss aller bekannten Garterosen») составлены по наблюдениямъ и описаніямъ не одного лица и, слѣдовательно, при субъективности

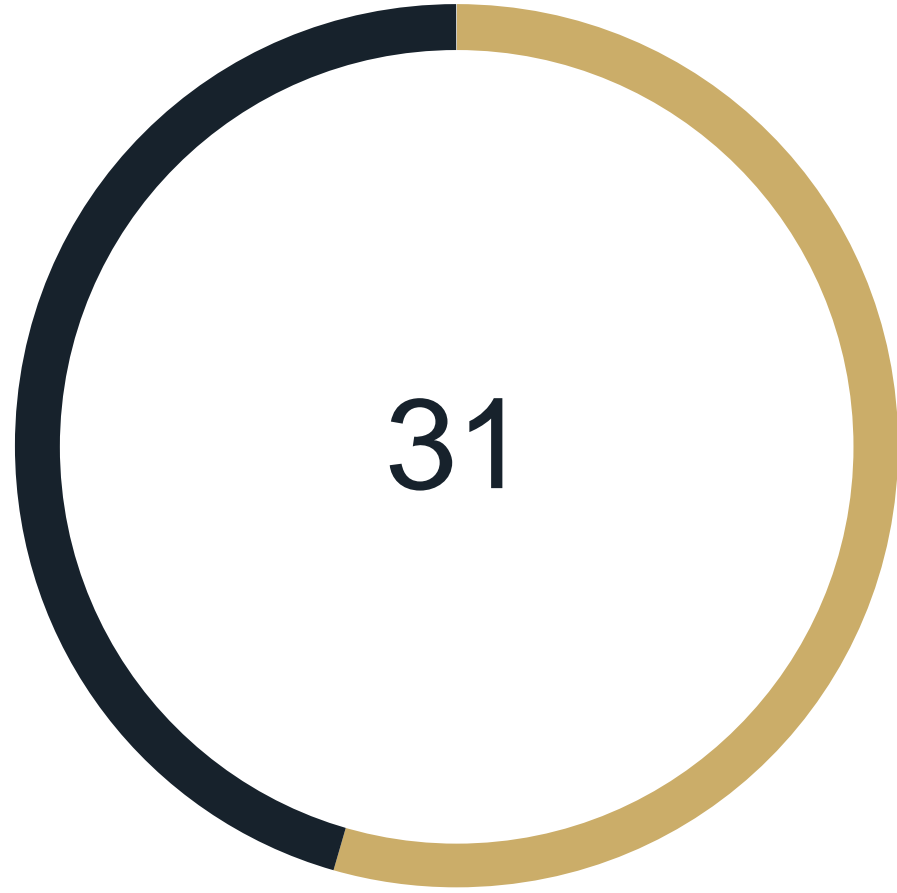
З 31 грудня 1888 р. був членом Одеського відділення Російського товариства садівництва, товаришем голови (Г. Г. Маразлі) і попечителем школи садівників (відкрита у 1886 р.) цього товариства.

Шестериков П. С. К 25-летию Одесской школы садоводства и огородничества / П. С. Шестериков // ЗОСХЮР. - 1912. - № 7/8. – С. 66–77.

«... В. Н. Лігін, перевішивши придатність 200 сортів роз для місцевого клімату своїми повідомленнями в Товаристві і роздачою всім бажаючим живців для щеплень, намагається поширити сорти, що найбільш заслуговують для розведення».

Праздник роз, устроенный Одесским отделом Императорского Российского Общества садоводства // Вестник садоводства, плововодства и огородничества. – 1886. – № 50.

Надруковано праць з
механіки та математики

Здійснено перекладів
наукових підручників

Написано статей із
садівництва

ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

У 1889-1995 рр. В. М. Лігіна обирали товаришем міського голови. Він був вірним соратником Григорія Григоровича Маразлі і виконував в його відсутність обов'язки міського голови

Лігін завідував канцелярією управи, відділенням щодо народної освіти з училищами, публічною бібліотекою, міськими садами і плантаціями. Як помічник міського голови він завідував відділом міської управи з народної освіти

З 1881 р. Міська дума безперервно обирала його на посаду почесного мирового судді. У одеситів він користувався безмежною повагою

РЕАЛІЗОВАНІ МІСЬКІ ПРОЕКТИ В СФЕРІ ОСВІТИ

Будучи товаришем міського голови, В. М. Лігін керував відділенням народної освіти з училищами, де піклувався Одеською міською училищною радою з 7 березня 1889 р. Був членом: Херсонської єпархіальної училищної ради з 23 травня 1889 р., піклувальної ради Одеської міської жіночої гімназії з 22 листопада 1889 р., ради Товариства піклування про хворих дітей Одеси; попечителем ради жіночих гімназій з 31 січня 1890 р.

В 2 РАЗИ БІЛЬШЕ НАРОДНИХ ШКІЛ

СТВОРЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО УЧИЛИЩА

СПОРУДЖЕНО 14 УЧИЛИЩНИХ БУДІВЕЛЬ

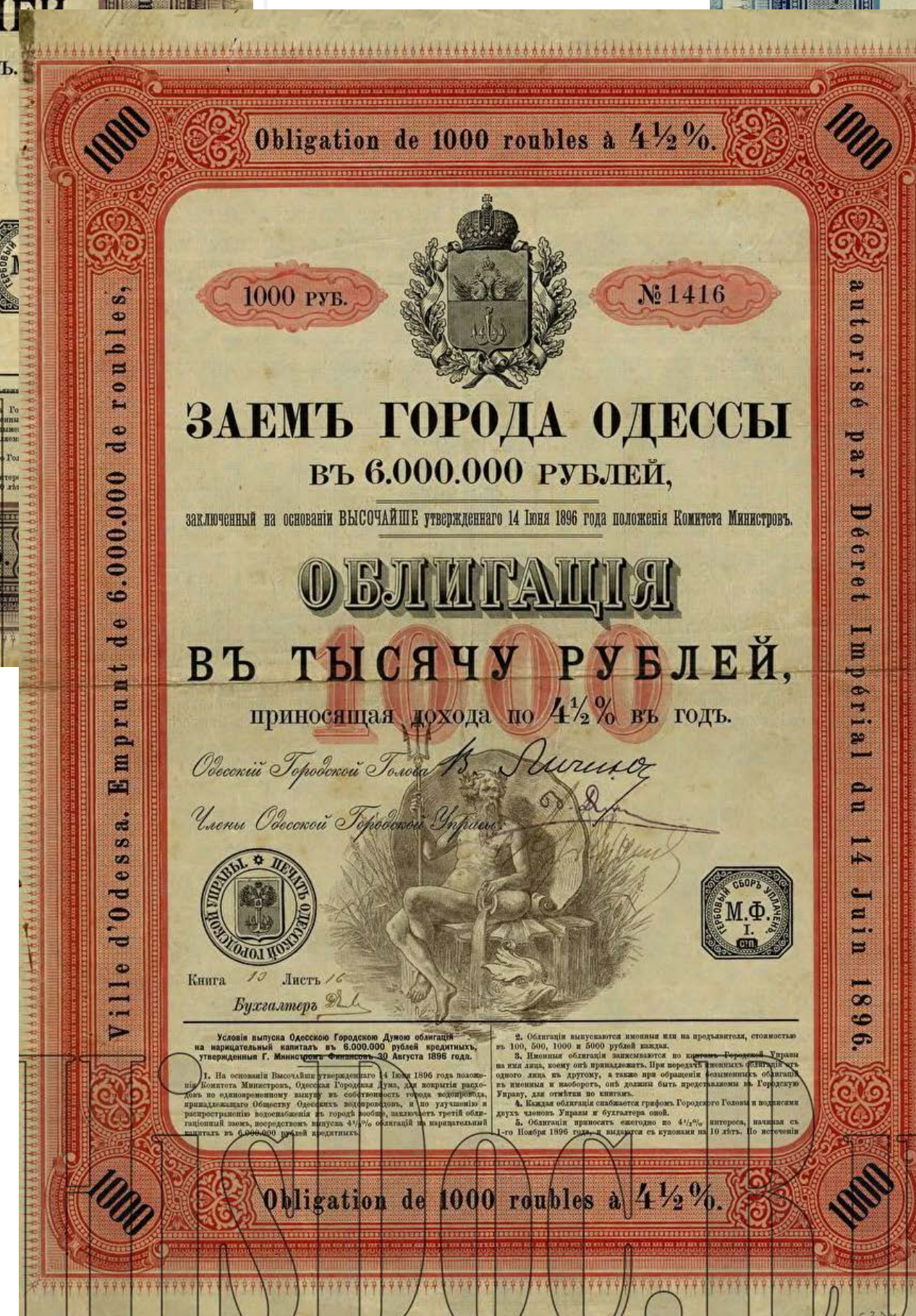

Одеське міське 6-ти класне училище імені В. М. Лігіна (вул. Троїцька, 49). Училище було названо на честь Валеріана Миколайовича Лігіна, який поклав його початок.

24 квітня 1895 р. В. М. Лігіна обрано міським головою Одеси. У 1897 р. він був призначений попечителем Варшавського навчального округу, але на цій посаді залишався недовго.

СВІТЛОМУ РОЗУМУ ТА
БЛАГОРОДНОМУ СЕРЦЮ